

*КРАСНОВА Ю.А.
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
аграрного, земельного та екологічного права
ім. академіка В.З. Янчука,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України*

СИСТЕМА ТА МЕЖІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

В результаті наукових дебатів, присвячених питанню структури екологічного права, у вітчизняній науці з 90-х років ХХ століття на підставі диференційних засад розвитку наукового знання в рамках екологічного права починає формуватися окремий напрямок суспільних відносин (антропоохоронних), так зване право екологічної безпеки, в межах якого пропонується вивчати особливості правового врегулювання шкідливих хімічних, біологічних та фізичних впливів на довкілля та людину поряд з такими правовими відносинами, як правовідносини з природокористування та правовідносини з охорони навколишнього природного середовища.

Представником даної позиції виступає В.І. Андрейцев [1, с. 9], який запропонував дану правову категорію розкривати як систему спеціальних юридичних заходів, спрямованих на захист життєво важливих інтересів людини від небезпечного впливу навколишнього природного середовища, а з іншого – системою законодавчого та підзаконного правового забезпечення регулювання екологічно небезпечної діяльності, режиму використання природних ресурсів, охорони природного середовища, безпечного для життя і здоров'я людей в основі яких закладений екологічний ризик [1, с. 10, 45].

Про антропоохоронну ціль екологічної безпеки наголошують й ряд зарубіжних вчених [2; 3; 4; 5], проте, на їх думку, досягнення такої екологічної безпеки неможливе без належного раціонального природокористування та охорони навколишнього природного середовища. Ряд вчених зазначає, що звичайно кожна країна для себе сама визначає найбільші загрози екологічній

безпеці, проте на міжнародному рівні під такими загрозами слід розуміти: дефіцит природних ресурсів; продовольчу безпеку; зміну клімату; військові конфлікти; надмірне видобування корисних копалин та вплив зміни клімату на Арктику та Антарктику; забруднення морського середовища; виснаження морських біологічних ресурсів; використання ГМО тощо [6]. Такі наукові підходи дозволяють прийти до висновку, що екологічна безпека лежить не лише в площині врегулювання хімічних, фізичних та біологічних впливів, а набагато ширше – від стабільності всієї живої природи на планеті. Тому, вважається, що основним принципом забезпечення екологічної безпеки має виступати принцип сталого розвитку [7].

В даному випадку слід згадати й позицію М.М Бринчука, який неодноразово звертаючись до проблеми визначення співвідношення забезпечення екологічної безпеки з охороною навколишнього природного середовища та природокористуванням, в результаті аналізу наукових праць та проектів нормативних актів прийшов до висновку, що одні розглядають забезпечення екологічної безпеки як складову частину охорони навколишнього природного середовища; інші ставлять між ними знак рівності; треті беруть у зміст «забезпечення екологічної безпеки» не тільки охорону навколишнього природного середовища, а й раціональне використання, відтворення та підвищення якості навколишнього природного середовища; четверті оцінюють її як діяльність, що проводиться паралельно охороні навколишнього природного середовища. Сам же автор розглядає забезпечення екологічної безпеки як основний принцип охорони навколишнього природного середовища, як найважливішу перспективну мету і завдання діяльності щодо відновлення і збереження сприятливого стану навколишнього природного середовища. У цьому зв'язку він робить висновок, що забезпечення екологічної безпеки не є самостійним напрямком практичної діяльності, здійснюваної поряд з охороною навколишнього природного середовища, а відповідне законодавче формулювання оцінює як некоректне. Пізніше він підтверджує свою позицію, пропонуючи розуміти під забезпеченням екологічної безпеки діяльність з

охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів, що відповідає інтересам збереження сприятливого стану навколишнього природного середовища, а також щодо захисту екологічних прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб [8, с. 30-42].

Різноманітність наукових підходів до визначення екологічної безпеки ускладнюють сприйняття даної категорії як правового явища. Для того, щоб з'ясувати, який з окреслених підходів є найбільш усталений, звернемося до аналізу чинного національного законодавства з даного питання.

Так, наприклад, відповідно до ст. 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року [9] під екологічною безпекою розуміють такий стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей. Проте, Закон не визначає самих механізмів «забезпечення попередження погіршення». Постанова Верховної Ради України від 5 березня 1998 року № 188 «Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» [10] також фактично не розкриває особливого механізму забезпечення екологічної безпеки, відносячи до цієї сфери лише екологічну безпеку в енергетиці та ядерній галузі (Розділ 18).

Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» [11] в основних принципах державної екологічної політики дублює конституційне положення ст. 16 в якій визначається, що забезпечення екологічної безпеки, підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи є обов'язком держави та реалізується шляхом виконання таких цілей, як, зокрема: 1) поліпшення екологічної ситуації та підвищення рівня екологічної безпеки, що здійснюється шляхом охорони навколишнього природного середовища та його окремих компонентів; 2) досягнення безпечного для здоров'я людини стану навколишнього природного середовища

через дотримання санітарно-гігієнічних вимог якості природних ресурсів та виконання спеціальних заходів щодо забезпечення такої якості, як то: екологічний контроль, моніторинг навколишнього природного середовища, екологічне страхування тощо. Отже і даний нормативно-правовий акт не визначає окремого механізму забезпечення екологічної безпеки, а розкриває його через належне природокористування та природоохорону.

Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 була затверджена Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» [12] метою якої стало впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі через виконання чотирьох векторів: вектор розвитку; вектор безпеки; вектор відповідальності та, вектор гордості. Екологічній безпеці окремо не приділено увагу, проте зазначено, що особливу увагу слід приділити безпеці життя та здоров'я людини, що неможливо без ефективної медицини, захищеності соціально вразливих верств населення, безпечного стану довкілля і доступу до якісної питної води, безпечних харчових продуктів та промислових товарів (вектор безпеки). Стратегія визначає, що для досягнення такої мети слід розробити Програму збереження навколишнього природного середовища!

Підтверджує позицію М.М. Бринчука й Указ Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» [13] в якій зазначається, що пріоритетами забезпечення екологічної безпеки є (п. 4.14.): 1) збереження природних екосистем, підтримка їх цілісності та функцій життєзабезпечення; 2) створення ефективної системи моніторингу довкілля; 3) ресурсозбереження, забезпечення збалансованого природокористування; 4) зниження рівня забруднення навколишнього природного середовища, забезпечення контролю джерел забруднення атмосферного повітря, поверхневих і підземних вод, зниження рівня забруднення та відтворення родючості ґрунтів; очистка територій від промислових і побутових відходів; 5) формування системи переробки та

утилізації відходів виробництва та споживання; 6) мінімізація негативних наслідків Чорнобильської катастрофи; 7) недопущення неконтрольованого ввезення в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин, матеріалів, трансгенних рослин і збудників хвороб тощо.

В Указі Президента України від 23 квітня 2015 року № 238/2015 «Про затвердження Річної національної програми співробітництва Україна – НАТО на 2015 рік» [14] зазначається, що Україна продовжуватиме практику ініціювання та реалізації природоохоронних проектів відповідно до Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» та Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011 - 2015 роки, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 травня 2011 року № 577-р.

Однією із стратегічних середньострокових цілей дана Програма визначає забезпечення взаємодії з НАТО для впровадження в Україні передового досвіду держав - членів НАТО у сфері екологічної безпеки з метою відновлення деградованих земель, що перебувають у користуванні Міністерства оборони України, та щодо створення природоохоронних об'єктів на земельних ділянках, що перебували у користуванні Міністерства оборони України.

Пріоритетними завданнями на поточний 2015 рік Програма передбачає продовження роботи з: 1) вивчення досвіду держав - членів НАТО щодо впровадження системи екологічного управління у збройних силах з метою розроблення відповідної методики та адаптування її у Збройних Силах України, а також інструкції з охорони навколишнього природного середовища під час проведення навчань; 2) обміну досвідом з державами - членами НАТО щодо розроблення економічних та адміністративних стимулів до заохочення впровадження систем екологічного управління у Збройних Силах України, забезпечення екологічно безпечного природокористування в ході оперативної та бойової підготовки під час проведення військових навчань і тренувань; 3) розвитку сучасної системи прогнозування, спостереження, оповіщення та ліквідації наслідків шкідливої дії вод та створення інформаційно-

вимірювальної системи контролю, формування та прогнозу повеней і паводків на річках тощо.

Таким чином в умовах сьогодення формується та законодавчо підтверджується науковий підхід про розуміння екологічної безпеки як основного принципу природоресурсного та природоохоронного права, за допомогою належної реалізації якого забезпечується й гарантування безпечного для життя й здоров'я людини довкілля.

Список використаних джерел:

1. Андрейцев В.І. Право екологічної безпеки: проблеми формування об'єктного складу / В.І. Андрейцев // Право України. – 2001. – № 10. – С. 9-12.
2. Graeger Nina Environmental Security? // Journal of Peace Research. – 1996. - vol. 33. - No. 1. - pp. 109–116.
3. Barnett Jon. Environmental Security and Peace // Journal of Human Security. – 2007. - vol. 3. - No. 1. - pp. 4–16.
4. Werner Scholtz Collective (Environmental) Security: The Yeast for the Refinement of International Law // Електронний ресурс. – Режим доступу: search.proquest.com/technologycollection/docview/1563228467/fulltextPDF/4C74846CBEE34C10PQ/155?accountid=174530.
5. Ina Raluca Tomescu Environmental security of the European Union // Електронний ресурс. – Режим доступу: search.proquest.com/technologycollection/docview/1462397235/fulltextPDF/4C74846CBEE34C10PQ/55?accountid=174530.
6. Karen Hulme Environmental Security: Implications for International Law // Електронний ресурс. – Режим доступу: search.proquest.com/technologycollection/docview/1563228758/fulltextPDF/4C74846CBEE34C10PQ/152?accountid=174530.
7. Eugen Strautiu Theories of environmental security in western democracies // Електронний ресурс. – Режим доступу: search.proquest.com/technologycollection/docview/1269694089/fulltextPDF/4C74846CBEE34C10PQ/53?accountid=174530.
8. Бринчук М.М. Обеспечение экологической безопасности как правовая категория // Государство и право. – 2008. – № 9. – С. 30-42.
9. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. - № 41. – Ст. 546.
10. Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки: постанова Верховної Ради України від 5 березня 1998 року № 188 // Відомості ВР України. – 1998. - № 38-39. - Ст. 248.
11. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України від 21 грудня 2010 року // Відомості ВР України. – 2011. - № 26. – Ст. 218.
12. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 року // Офіційний вісник України. – 2015. - № 4. – Ст. 67.
13. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015 // Офіційний вісник України. – 2015. - № 43. – Ст. 1353.
14. Про затвердження Річної національної програми співробітництва Україна – НАТО на 2015 рік: Указ Президента України від 23 квітня 2015 року № 238/2015 // Офіційний вісник України. – 2015. - № 34. – Ст. 1008.